مسئولیت متن و شکل بدوش نویسندهٔ مضمون میباشد، عقیدهٔ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد

ډاکترمحب زغم

۲۰۲۳/۰۳/۱۳

د خبریالانو ځیني ژبنۍ تېروتني

په ژورنالیستیکه پښتو کې نن سبا ځیني نا اشنا خبرې اورو:
•د افغانستان خلک له جګړې ستړي او سوله غواړي.
•نیویارک ټایمز په خپلې پرونۍ ګڼې کې د افغانستان په اړه مقاله لیکلې ده او په یوه برخه کې یې لیکي... :
•د درې تنه ملکي وګړو په ګډون پنځه تنه امریکایي پوځیان ووژل شول.
لومړۍ جمله مرکبه جمله ده چې له دوو جملو څخه رغېدلې ده: "د افغانستان خلک له جګړې ستړي دي" او "دوی سوله غواړي" زموږ ژورنالیستان دا نمونه جملې سره یو ځای کوي، د لومړۍ هغې فعل غورځوي او د دویمې جملې مبتدا لرې کوي. دوی دا کار د وینا د لنډولو لپاره او احتمالاً د فارسي او انګریزي ژبې په پېښو کوي. په فارسي کې دا جمله داسې راځي: "مردم افغانستان از جنګ خسته و خواهان صلح هستند" که سره جلا یې کړو نو داسې لیکل کېږي: "مردم افغانستان از جنګ خسته هستند" او "انها خواهان صلح هستند" دلته وینو چې د "هستند" فعل په دواړو جملو کې مشترک دی ځکه یې د لومړۍ جملې "هستند" غورځولی دی او دا نا مناسب کار نه دی. خو په پښتو کې د دې مثال د لومړۍ جملې فعل "دي" دی او د دویمې هغې "غواړي" نو موږ دلته نه شو کولی یو فعل ونه لیکو او د بلې جملې فعل اولې جملې ته هم استخدام کړو. که دغه مرکبه جمله تجزیه کړو نو داسې کېږي: "د افغانستان خلک له جګړې ستړي غواړي" او "دوی سوله غواړي" البته په فارسي کې هم د داسې تېروتنو مثالونه کم نه دي.
دا ډول تېروتنه له ژورنالیزمه ادبیاتو ته هم لاره کړې ده. بارکوال میاخېل چې ډېر کله خبري رپوټونه جوړوي په یوه ادبي مقاله کې لیکي: "زموږ د ولس زیاته برخه له دغو ادبیاتو ناخبره او مینه ورسره نه لري" په دې جمله کې د لومړۍ جملې فعل "دي" غورځول شوی او پر ځای یې د دویمې جملې فعل "نه لري" ورته راوړل شوی دی.
بله عامه تېر وتنه د فعل زماني ته نه پام کول دي. په دویم مثال کې لولو: "نیویارک ټایمز په خپلې پرونۍ ګڼې کې د افغانستان په اړه مقاله لیکلې ده او په یوه برخه کې یې لیکي: ..." دلته لومړۍ جمله د تېرې زماني خبره کوي "لیکلې ده" خو دویمه د اوس مهال "لیکي". په داسې مواردو کې ښه به دا وي چې په دواړو جملو کې د عین زماني فعلونه ولیکو مثلاً په دې مثال کې باید دویمه جمله داسې ولیکو: "په یوه برخه کې یې لیکلي ده" ښایي ژورنالیستان د فعل د تکرار د مخنیوي په هدف د فعلونو زماني بدلوي. لکه په دې مثال کې چې "لیکلي ده" ژر تکرار شوی ده. خو موږ د فعل تنوع په بله لاره هم پیدا کولی شو. د دویمې "لیکلي ده" پر ځای "راوړې ده" مناسب بدیل ګڼلی شو.
•د درې تنه ملکي وګړو په ګډون پنځه تنه امریکایي پوځیان ووژل شول.
دلته "په ګډون" د انګریزي ژبې د "including" ناسمه ژباړه ده چې په فارسي کې هم همداسې غلطه ترجمه کېږي. دا جمله په انګریزي کې داسې مانا ښندي چې په وژل شویو کې درې تنه ملکي وګړي او پنځه تنه امریکایي پوځیان شامل دي. خو "په ګډون" د جمع کولو او سره یو ځای کولو مانا لري. په دې جمله کې ملکي وګړي او پوځي امریکایان سره یو شان ګڼل شوي دي. د جملې سمه بڼه دا ده: "اته تنه وژل شوي چې درې یې ملکي وګړي او پنځه تنه یې امریکایي پوځیان دي." او دغه بله بڼه یې هم ستونزه نه لري: "په وژل شویو کې درې تنه ملکي وګړي او پنځه تنه امریکایي پوځیان شامل دي".
موږ چې د نورو ژبو معلومات راخلو او خپلې ژبې ته یې اړوو نو باید دې ته مو پام وي چې کلمې نه، بلکې مفاهیم ترجمه کړو.
معیاري ژبه، اړتیا که هوس؟

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیرلو مخکې په څیر و لولئ

د ځينو ليکوالو له غبرګونه داسې برېښي چې د "معيار" کلمه د هغوی په ذهن کې له نيولوګيزم سره غوټه کېږي. دوی اکثراً د غبرګون په توګه وايي: " موږ په هغه ژبه ليکنه کوو، چې خپلو مېندو رازده کړې ده"
کله چې ژبپوهان سپارښتنه کوي، چې ليکوال دې د لهجو تر اغېز لاندې ليکنې نه کوي، ځينې ملګري داسې انګېري چې دوی د لهجو پر لغاتو بنديز لګوي.
خو لکه څنګه چې د ښاغلي پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار د کتاب له سرليکه جوتېږي د معياري ژبې مفهوم " يوه پښتو _ کره پښتو" دی. دوی يوازې د واحد ګرامر، ليکلار او ليك دود د کارولو غوښتونکي دي.
اوس چې په مورنی ژبې د زده کړې مساله راپورته شوې ده او په دې اړه تر يوه بريده پرمختګ هم شوی دی؛ نو پوښتنه پيدا کيږي، چې کتابونه دې په کومه پښتو وليکل شي؟
همدارنګه نن سبا، چې پښتو چاپي رسنی ډېرې شوي دي، ليدل کېږي چې په دې رسنيو کې څو ډوله ليك دود او ګرامر کارول کېږي. دا کار له هغو کسانو، چې پښتو ژبه د ليك لوست له لارې زده کوي، لاره ورك کوي.
د معياري ژبې د پلويانو او مخالفانو ترمنځ ځينې مسالې لانجه منې دي، چې په سر کې يې د "ش" پر ځای د لوېديزې لهجې د ليکوالو له خوا د "س" کارول دي. لکه د " شي، شوم، شوې" پر ځای " سي، سوم، سوې". البته دغه د اختلاف ټکي نسبتاً لږ دي او زما په نظر لويه ستونزه نه رامنځته کوي.
خو زما مطلب له دې ليکنې دا دی، چې هغه ګډوډی راپه ګوته کړم، چې د اختلاف خبره په کې نشته؛ خو زموږ ليکوال يې په ناخبره توګه د لهجو تر اغېز لاندې رامنځته کړې ده.
١ .تر ټولو زياته ګډوډي د "له" د سربل پرځای د "د" له کارونې رامنځته شوې ده.
بېلګې:
_ زه د کابل نه راغلم.
_زمری د احمد سره لاړ.
_پټی د ګلانو نه ډك دی.
_د ښوونکي نه يې اجازه واخيسته.
_زه د تاسو نه مننه کوم.
د دغو بېلګو سمې بڼې دا دي:
_زه له کابله راغلم.
_زمری له احمد سره لاړ.
_پټی له ګلانو ډك دی.
_له ښوونکي يې اجازه واخيسته.
_زه له تاسو مننه کوم.
٢ .بله مهمه مساله، چې استاد اسدالله غضنفر د " استادانه نثر" په مقاله کې يې ياده کړې ده، د "له" له سربل سره د "نه" د اوستربل راوړل دي. د استاد په وينا دا کار د جملې مفهوم بدلوي. لکه دا جمله:
_زه له کابل نه ځم.
سړی له دې جملې هم مثبته مانا اخيستی شي او هم منفي. په ځينو مواردو کې سړي ته نه مالومېږي، چې د ليکوال موخه څه ده، مثبته که منفي؟
استاد غضنفر وړانديز کوي، چې په دې مورد کې بايد د "نه" له خيره تېر شو او پر ځای يې "هـ" وکاروو. په دې اړه پوهاند زيار صاحب هم ورته درېځ لري. د دوی په نظر پورته جمله داسې سمېږي:
_زه له کابله ځم. (مثبت)
_زه له کابله نه ځم. (منفي)
زما په ګومان که څوك غواړي چې د "له" له سربل سره خامخا يو اوستربل وکاروي؛ نو "څخه" به تر "نه" مناسبه وي:
_زه له کابل څخه ځم.
ما ته په "څخه" کې پر فعل او يا مفعول باندې تاکيد او ټينګار هم ښکاري. لکه په دې جمله کې:
_زه له تا څخه خپه يم.
دلته پر "تا" باندې ټينګار محسوسېږي. که زما خبره سمه وي نو کولای شو، چې په عادي مواردو کې د استاد غضنفر پر وړانديز باندې عمل وکړو او کله چې غواړو پر فعل يا پر مفعول باندې تاکيد وکړو له "څخه" څخه کار واخلو.
٣ .د پرتلنې يا مقايسې په برخه کې اکثراً د "تر" پر ځای "له" او يا "د"کارول کېږي. دغه بېلګې وګورئ:
_زه له تا نه مشر يم.
_کابل د مزار نه لوی دی.
_ايمل له اجمل نه وروسته راورسېد.
_الوتکه د موټر نه ګړندی ځي.

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له رالېږلو مخکې په ځير و لولـئ

که چېرې دلته "تر" ولیکو، هم به د مانا له التباسه مخنیوی شوی وي او هم به مو لیکنه پر معیار برابره شوې وي.
استاد زیار په لیکلار ښود کتاب کې همدا خبره کوي:
_زه تر تا مشر یم.
_کابل تر مزار لوی دی.
_ایمل تر اجمل وروسته راورسېد.
_الوتکه تر موټر ګړندۍ ځي.
۴ .په ختیزه لهجه کې (ږ) له (ګ) او (ښ) له (خ)سره یوځېل تلفظ لري. کله کله ان زموږ لوی لیکوال هم په لیکنه کې دغه توري سره بدلوي، لکه: د (ښخ) پر ځای (خښ) او د (نږور) پر ځای(نګور) لیکي.
زما په ګومان که د کوم ویي د املا په اړه شك لرو؛ نو باید له ځانه سره فکر وکړو، چې کندهاریان دغه کلمه څنګه ادا کوي. څنګه چې په کندهاري لهجه کې هر توری په خپله اصلي بڼه ادا کېږي؛ نو دغه تېروتنه د هغوی په لهجه کې نه رامنځته کېږي.
۵ .اوسمهال اکثر لیکوال له هغو کلمو، چې (خ) او(ښ) پکې څنګ په څنګ راغلي وي، (خ) غورځوي، لکه: (بخښنه) چې (ښښنه) لیکل کېږي. فکر کوم، چې دا به سم کار نه وي؛ ځکه چې د کندهاري لهجې ویونکي به یې (bashana) ولولي په داسي حال کې چې ار وینګ یې (bakhshana) دی. زما په نظر سړی باید د لیکلو پر مهال د ټولو لهجو ویونکي په پام کې ونیسي، نه یوازې د خپلې لهجې.
۶ .پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار په "لیکلار ښود" کتاب کې د کلمو د وینګ یا تلفظ پر اسانوالي ټینګار کوي او وایي چې باید د وییونو تلفظ هم ښتتنو او هم ناپښتنو ته اسانه وي؛ خو موږ وینو چې ځیني لیکوال په لوی لاس د اسان وینګ لرونکو کلمو ته غبرګژبیز توري ورکوي او د استاد سعدالدین شپون خبره (ټ) او (ډ) داسي کاروي چې " د ډېر شد و مد له لاسه یې د سړي کولمي شلوي". دا کار د هغو بهرنیو نومونو په برخه کېږي، چې په اصلي ژبو کې یي غبرګژبیز توري هډو شته نه، لکه دغه بېلګې: د عراق ټکریټ ښار، کویټ، ولاډیمیر پوټین. حال دا چې په عربي او روسي کې (ټ) او (ډ) نشته.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزی بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکي په ځیر و لولئ